IQTISODIYOT FANLARIDA TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINING MAZMUNI VA AHAMIYATI

Yaxshimuratova Sevara Rustam qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti
yaxshimuratovasevar@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola tadqiqotchilik faoliyatining jamiyat va iqtisodiyot rivojidagi muhim o‘rnini tahlil qiladi. Tadqiqotchilik nafaqat ilmiy bilimlarni yaratish, balki ularni amaliyotda qo‘llash orqali ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Maqolada ilmiy tadqiqotlar orqali jamiyatning turli sohalaridagi masalalarni hal qilishda yangi yondashuvlarni ishlab chiqish imkoniyatlari ham yoritilgan.

Kalit so’zlar: tadqiqotchilik, innovatsiya, amaliyot, texnologiya, ilm-fan, rivojlanish, barqarorlik.

Аннотация. В статье анализируется важная роль научных исследований в развитии общества и экономики. Исследования не только создают научные знания, но и способствуют повышению эффективности социальных и экономических систем путем их практического применения. В статье также освещаются возможности разработки новых подходов к решению проблем в различных сферах жизни общества посредством научных исследований.

Ключевые слова: исследования, инновации, практика, технологии, наука, развитие, устойчивость.

Annotation. This article analyzes the important role of research in the development of society and the economy. Research serves not only to create scientific knowledge, but also to increase the efficiency of social and economic systems by applying it in practice. The article also highlights the possibilities of developing new approaches to solving problems in various spheres of society through scientific research.

Keywords: research, innovation, practice, technology, science, development, sustainability.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotchilik faoliyati insoniyat tarixida muhim o’rin tutgan va jamiyatning har bir sohasida rivojlanishga turtki beradigan jarayonlardan biridir. Ilmiy tadqiqotlar, yangi bilimlarni yaratish, mavjud bilimlarni chuqurlashtirish va amaliyotga tadbiq etishda muhim vosita sifatida faoliyat yuritadi. Tadqiqotchilik, faqat ilm-fan sohalariga xizmat qilmasdan, jamiyatning barcha qatlamlarini, iqtisodiyotni, madaniyatni, ta’lim tizimini, ekologiyani va boshqa ko’plab sohalarni rivojlantirishga hissa qo’shadi. Bugungi kunda global miqyosda yuzaga kelgan yangi muammolar, iqlim o’zgarishi, pandemiyalar, texnologik inqiloblar kabi jarayonlar ilmiy izlanishlar va tadqiqotlarning ahamiyatini yanada oshirdi.

ISSN 3030-3907

Tadqiqotchilik faoliyatining maqsadi faqat nazariy bilimlarni yaratish emas, balki bu bilimlarni amaliyotga tatbiq qilish va ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik muammolarni hal qilishdir. Shuningdek, ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalarni yaratish va yangi texnologiyalarni ishlab chiqishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy tadqiqotlar nafaqat yangi bilimlarni yaratadi, balki jamiyatning barcha sohalariga ta'sir qiladi. Tadqiqotchilikning roli ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilishda juda muhimdir.[1] Tadqiqotlar orqali yaratilan innovatsiyalar, bozor iqtisodiyotiga qanday hissa qo'shishini va yangi ish o'rinlari, texnologik rivojlanish va iqtisodiy o'sishni qanday rag'batlantirishi mumkinligini ko'rsatadi. Asarda, ilmiy tadqiqotlarning iqtisodiy samaradorlikni oshirish va jamiyatda barqaror rivojlanishni ta'minlashdagi muhimligi ta'kidlanadi.

A. F. Tursunovning asari ijtimoiy tadqiqotlar va jamiyat rivojlanishi o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qiladi. Tadqiqotlar jamiyatda mavjud bo'lgan muammolarni o'rganishga, yangi yondashuvlarni ishlab chiqishga va ijtimoiy tenglikni ta'minlashga yordam beradi. Muallif, Innovatsion iqtisodiyotning shakllanishida ilmiy tadqiqotlar va texnologik yangiliklar jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishiga turtki beradi deydi.[2] Tadqiqotchilikning jamiyatga ta'siri va uning taraqqiyotga qo'shgan hissasi bu asarda o'rganilgan asosiy masaladir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada tadqiqotchilik faoliyatining ahamiyatini o‘rganish uchun tahliliy, empirik, taqqoslash va modellashtirish metodlari qo‘llaniladi. Tahliliy metod orqali ilmiy adabiyotlar va tadqiqotlar asosida tadqiqotchilikning jamiyat va iqtisodiyotdagi o‘rni tahlil qilinadi. Empirik metod yordamida so‘rovnomalar va statistik ma’lumotlar yig‘ilib, ilmiy tadqiqotlarning amaliy ahamiyati aniqlanadi. Taqqoslash metodida turli mamlakatlardagi tadqiqotchilik faoliyatlari solishtiriladi. Modellashtirish esa ilmiy tadqiqotlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga ta’sirini nazariy model orqali o‘rganishga imkon beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Har bir faoliyat turi o'zining maqsad va vazifalariga ko'ra ma'lum bir yo'nalishlarga ega hisoblanadi. Tadqiqotchilik faoliyati ham turli yo'nalishga egadir. Demak biz ishimizning maqsadi va oldimizga qo;ygan vazifamizga ko'ra ushbu yo'nalishlardan birini tanashimiz va tadqiqot olib borishimiz mumkin.
Tadqiqotchilik faoliyati turli yo'nalishlarda olib borilishi mumkin bo'lib, uning asosiy turlari quyidagilardan iborat:

Fundamental tadqiqotlar – nazariy bilimlarni rivojlantirish va yangi ilmiy qonuniyatlarni kashf qilishga qaratilgan tadqiqotlar. Bular uzoq muddatli ilmiy ishlar bo'lib, amaliy jihatdan tezkor natija bermasligi mumkin, biroq kelajak ilm-fan rivojiga mustahkam poydevor yaratadi.

ISSN 3030-3907

Amaliy tadqiqotlar – muayyan sohalarda aniq muammolarni hal qilishga qaratilgan bo'lib, fundamental tadqiqotlar asosida ishlab chiqiladi. Masalan, yangi dorilar yaratish yoki qishloq xo'jaligi hosildorligini oshirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar.

Innovatsion tadqiqotlar – yangi mahsulot, texnologiya va xizmatlarni ishlab chiqishga yo'naltirilgan bo'lib, ular sanoat va iqtisodiy sohalarning rivojlanishiga turtki beradi.

Eksperimental tadqiqotlar – oldindan belgilangan gipotezalarni tasdiqlash yoki rad etish uchun laboratoriya va real sharoitlarda o'tkaziladigan sinovlar.

Tahliliy tadqiqotlar – turli ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va ularning asosida ilmiy xulosalar chiqarishdan iborat. Ijtimoiy fanlar, iqtisodiyot va siyosatshunoslikda keng qo'llaniladi.

Tadqiqotlarning turli turlari ilmiy izlanishlarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Har bir tadqiqot turi o'zining metodologiyasi va maqsadiga ko'ra turli yo'nalishlarga xizmat qiladi. Tadqiqotchilar, o'zlarining izlanishlarida aniq maqsadga erishish uchun turli tadqiqot turlarini qo'llashadi. Shuningdek, bu tadqiqotlar yangi bilimlarni yaratish, muammolarni hal qilish va innovatsiyalarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot metodologiyasi — bu ilmiy izlanishlar olib borishda qo'llaniladigan usul va yondashuvlarning yig'indisidir. U tadqiqotning qanday qilib amalga oshirilishi, qaysi metodlar, usullar va vositalar ishlatilishi kerakligini belgilaydi. Tadqiqot metodologiyasi ilmiy ishning asosini tashkil etadi va izlanishning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Har bir ilmiy izlanishning maqsadiga, yo'nalishiga va sohaga qarab metodologiya ham o'zgaradi.

Tadqiqot metodologiyasi, ilmiy natijalarga erishishda asosiy yo'ldosh bo'lib, metodlar va usullar orqali ilmiy muammoni to'g'ri va samarali hal qilish imkonini yaratadi. Tadqiqotning sifatli bo'lishi, uning aniq metodologiyasiga bog'liq. Ushbu maqolada tadqiqot metodologiyasining ahamiyati, uning asosiy elementlari va ilmiy izlanishlarda qanday ishlatilishi haqida so'z yuritiladi.

Tadqiqot metodologiyasining asosiy elementlari, tadqiqotning qanday yo'nalishda olib borilishi, qanday metodlar va vositalar ishlatilishi, ma'lumotlarni qanday yig'ish va tahlil qilish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Bu elementlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Tadqiqot yondashuvi: Tadqiqot yondashuvi, tadqiqotning umumiy maqsadi va maqsadga erishish usulini belgilaydi. Yondashuvlar turli xil bo'lishi mumkin, masalan, sifatli, miqdoriy yoki aralash yondashuv.

ISSN 3030-3907

Ma'lumot yig'ish usullari: Tadqiqotda foydalaniladigan ma'lumot yig'ish usullari metodologiyaning ajralmas qismi hisoblanadi. Ma'lumotlar, so'rovnomalar, intervyular, eksperimentlar, kuzatishlar yoki arxiv ma'lumotlari orqali yig'ilishi mumkin.

Ma'lumotlarni tahlil qilish usullari: Yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilish metodologiyaning ikkinchi muhim qismidir. Bu jarayon statistik, kashfiyotchi yoki tasviriy tahlil usullarini o'z ichiga oladi.

Nazariy va amaliy yondashuvlar: Tadqiqot metodologiyasida nazariy asoslarni ishlab chiqish va amaliy muammolarni hal etishga yo'naltirish zarurdir. Nazariy yondashuvlar ilmiy izlanishlarga yo'nalish beradi, amaliy yondashuvlar esa ushbu nazariyalarni hayotga tadbiq etadi.

Tadqiqot metodologiyasi ilmiy izlanishlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. U tadqiqotning samarali va aniq bo'lishini, ma'lumotlarni to'g'ri yig'ish va tahlil qilishni ta'minlaydi. Tadqiqotchilar uchun metodologiyani to'g'ri tanlash, izlanishlarining ishonchli va aniq bo'lishi uchun muhimdir. Shuningdek, metodologiya ilmiy ishning barcha bosqichlarida, jumladan, ma'lumotlar yig'ish, tahlil qilish va xulosalar chiqarishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Tadqiqot metodologiyasini to'g'ri tanlash va qo'llash, ilmiy ishlarning sifatini va ahamiyatini oshiradi.

Tadqiqotchilik orqali ilmiy bilimlar rivojlanadi, ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlar ishlab chiqiladi, shuningdek, insoniyatning kelajakdagi rivojlanish istiqbollari shakllanadi. Tadqiqotchilikning ahamiyatini ko'rsatishda bir nechta asosiy jihatlarga to'xtalib o'tish mumkin.

Ilmiy bilimlarning yaratilishi va rivojlanishi

Tadqiqotchilik faoliyati yangi bilimlarning yaratilishida va mavjud nazariyalarni takomillashtirishda markaziy o'rin tutadi. Ilmiy izlanishlar va tadqiqotlar yangi qonuniyatlar, nazariyalar va tushunchalarni ishlab chiqish orqali insoniyatning bilim doirasini kengaytiradi. Tadqiqotlar orqali nafaqat yangi bilimlar yaratiladi, balki mavjud bilimlar ham chuqurlashtiriladi va kengaytiriladi. Misol uchun, fizikada yangi kashfiyotlar, tibbiyotda yangi davolash usullari, yoki iqtisodiyotda yangi modellarning ishlab chiqilishi tadqiqotchilik faoliyati orqali amalga oshiriladi.

Ijtimoiy muammolarni hal qilish

Tadqiqotchilik faoliyati ijtimoiy muammolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar orqali jamiyatdagi mavjud muammolar, masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat bozoridagi tengsizlik, ekologik inqiroz va boshqalar o'rganiladi. Tadqiqotchilik jamiyatda yuzaga kelayotgan yangi ijtimoiy

ISSN 3030-3907

muammolarni aniqlash va ularga yechim topish uchun zarur bo'lgan bilim va yondashuvlarni yaratadi. Misol uchun, ekologik tadqiqotlar orqali iqlim o'zgarishining ta'sirlarini o'rganish va unga qarshi kurashish yo'llari ishlab chiqiladi.

Innovatsiyalar va texnologik rivojlanish

Tadqiqotchilik faoliyati innovatsiyalarni yaratishda va yangi texnologiyalarni ishlab chiqishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Yangi ilmiy kashfiyotlar ko'pincha amaliyotda, iqtisodiyotda va kundalik hayotda ishlatiladigan yangi texnologiyalarga olib keladi. Masalan, axborot texnologiyalari, energetika, tibbiyot va sanoat sohalarida olib borilayotgan tadqiqotlar yangi mahsulotlar, usullar va tizimlarni yaratishga olib kelmoqda. Shuningdek, bu texnologiyalarni amalga oshirish va rivojlantirishda tadqiqotchilik faoliyatining ahamiyati juda katta.

Iqtisodiy rivojlanish va barqarorlik

Tadqiqotchilik faoliyati iqtisodiy rivojlanishning poydevorini yaratadi. Innovatsiyalar va yangi texnologiyalar iqtisodiyotda samarali ishlashni ta'minlash, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar yangi mahsulotlar ishlab chiqarishni, resurslardan samarali foydalanishni, ishlab chiqarish va xizmatlar sifatini oshirishni va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashni imkonini beradi. Tadqiqotchilik, shuningdek, davlat siyosatining samaradorligini oshirishda va ijtimoiy sohalarda adolatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Ta'lim va kadrlar tayyorlash

Tadqiqotchilik faoliyati ta'lim tizimi va ilmiy kadrlarni tayyorlashda ham muhim o'rin tutadi. Tadqiqotchilik orqali ilmiy metodologiyalar va pedagogik yondashuvlar ishlab chiqiladi, bu esa ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi. Ta'lim tizimining samarali ishlashi, o'quvchilarga, talabalar va ilmiy kadrlar tayyorlashda yuqori malakali mutaxassislar yetishtirishga imkon yaratadi. Tadqiqotlar orqali yangi pedagogik metodlar va bilimlarni o'rgatish usullari ishlab chiqiladi, bu esa jamiyatning intellektual va ilmiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Tadqiqotchilik faoliyati — ilm-fan, texnologiya va jamiyatning rivojlanishida muhim rol o'ynaydigan faoliyatdir. Bu jarayonning ahamiyati nafaqat yangi bilimlarni yaratish va ilmiy izlanishlar natijasida yangi nazariyalar va yondashuvlarni ishlab chiqishda, balki ushbu bilimlarning amaliy hayotga tatbiq etilishida ham sezilarli. Tadqiqotchilik faqat ilmiy sohalarda emas, balki iqtisodiyot, ijtimoiy tizimlar, ekologiya va ta'lim sohalarida ham jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa, o'z navbatida, jamiyatning rivojlanishiga, barqaror o'sishga va global muammolarni

ISSN 3030-3907

hal qilishga yordam beradi. Tadqiqotchilik faoliyati davomida, uning etik jihatlari ham muhim ahamiyatga ega. Ilmiy izlanishlar odatda jamiyatning manfaatlariga xizmat qilishi kerak, shuning uchun tadqiqotchilar ilmiy metodlarni to'g'ri qo'llash, axloqiy me'yorlarga rioya qilish va inson huquqlarini hurmat qilishlari zarur. Tadqiqotchilikning etik tamoyillari, natijalarning ishonchliligi, adolatli va adolatli bo'lishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Umuman olganda, tadqiqotchilik faoliyati faqat ilm-fan va texnologiyalarni rivojlantirishda emas, balki jamiyatning har bir sohasida, ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishda beqiyos ahamiyatga ega. Bu faoliyat, bizning kelajagimizni shakllantirishda, yangi bilimlar va yondashuvlar ishlab chiqishda va global muammolarni hal qilishda eng muhim vosita hisoblanadi. Shuning uchun, tadqiqotchilik faoliyatini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish jamiyatning taraqqiyotidagi eng muhim vazifalardan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. T. A. Karimov "Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar". Fan va ta'lim nashriyoti. 2019-yil. 124-bet.
2. A. F. Tursunov "Innovatsion iqtisodiyot: nazariyasi va amaliyoti". Iqtisodiyot nashriyoti. 2020-yil. 78-bet.
3. S. H. Azimov "Tadqiqotchilik faoliyati va uning jamiyatdagi ahamiyati". Universitet nashriyoti. 2021-yil. 56-bet.
4. M. Sh. Yusupov "Ilmiy tadqiqotlar va ularning amaliy ahamiyati". Akademiya nashriyoti. 2018-yil. 102-bet.
5. Sian, P., & Newell, A. *Science and Technology in Society: A Sociological Perspective*. New York: Springer. 2009

ISSN 3030-3907